

2. Дністрянський М. С. Етногеографія України / М. С. Дністрянський. – Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 232 с.
3. Казьмина О. Е. Основы этнодемографии / О. Е. Казьмина, П. И. Пучков. – М. : Наука, 1994. – 256 с.
4. Кизима І. С. Чинники зовнішньої трудової міграції населення України / І. С. Кизима [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/npkntu_e/2009_15/stat_09/54.pdf
5. Козлов В. И. Национальности СССР / В. И. Козлов. – М. : Статистика, 1975. – 263 с.
6. Кравченко В. Г. Тенденції трудової міграції в Україні / В. Г. Кравченко // Часопис Київ. ун-ту права. – 2012. – № 2. – С. 125–129.
7. Лозинський Р. М. Етномовний напрямок у суспільній географії / Р. М. Лозинський // Теоретичні та методологічні проблеми суспільної географії. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 432 с.
8. Лозинський Р. М. Географія мов в Україні / Р. М. Лозинський. – Л. : Вид-во «ЛІГА Львів», 2012. – 146 с.
9. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії / М. Д. Пістун. – К. : Вища шк., 1996. – 231 с.
10. П'ятковська О. Р. Передумови та чинники міжнародної трудової міграції в міграційних теоріях та їх моделях / О. Р. П'ятковська // Наук. вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Сер. : Світове господарство й міжнародні економічні відносини. – 2010. – № 26. – С. 163–168.
11. Шеффер Г. Диаспоры в мировой политике / Г. Шеффер // Диаспоры. – М., 2003. – № 1. – С. 162–184.
12. Юськів Б. М. Глобалізація і трудова міграція в Європі / Б. М. Юськів. – Рівне : Вид. О. М. Зень, 2009. – 479 с.
13. Lee E. S. Theory of migration / E. S. Lee // Demography. – 1966. – Vol. 3, № 1. – P. 47–57.

УДК 911.3:314.18(497.11)

В. Й. Лажнік – кандидат географічних наук, доцент, професор кафедри країнознавства і міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Особливості сучасної демографічної ситуації в Сербії

Роботу виконано на кафедрі країнознавства і міжнародних відносин СНУ ім. Лесі Українки

Розглянуто особливості протікання сучасних демографічних процесів у Сербії. Проаналізовано динаміку чисельності населення, показники народжуваності, смертності й природного приросту населення за післявоєнний період, розглянуто особливості природного й механічного руху населення на початку ХХІ ст. Виявлено просторові відмінності й диспропорції в процесах природного відтворення населення регіонів Сербії та основні проблеми сучасного демографічного розвитку країни.

Ключові слова: Сербія, відтворення населення, народжуваність населення, смертність населення, природний приріст, зовнішні міграції, міграційний приріст населення.

Lazhnik V. Y. Features of the Current Demographic Situation in Serbia. Features running nowadays demographic processing in Bulgaria are considered. Dynamics of inhabitants, index of fertility, index of mortality and population growth during postwar period are analyzed, features unlabored and mechanical population movement on the beginning ХХІ century is

reviewed. Spatial differences and imbalances in processing of population reproduction in Serbian regions and the main problems actual demographic development in the country are detected.

Key words: Serbia, population reproduction, fertility, mortality, population growth, external migration, migration of the population growth.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасна демографічна ситуація в багатьох країнах Південно-Східної Європи характеризується зменшенням чисельності й рівня народжуваності населення, значним міграційним його відтоком, що зумовлює посилення депопуляційних процесів і процесів старіння націй. Постюгославські країни регіону нині переживають важку демографічну кризу через деструктивні демографічні й міграційні процеси в останні 25 років, що в перспективі посилить проблему нестачі трудових ресурсів. Серед країн регіону особливо виділяється Сербія, де ця криза є найбільш вираженою через складну ситуацію з низьким природним приростом населення й значним його міграційним відтоком. Тому виявлення особливостей сучасного демографічного розвитку цієї країни є актуальним науковим питанням у контексті демографічного розвитку нашої держави, яка перебуває в такій же ситуації, як і Сербія.

Аналіз останніх публікацій цієї проблеми. Дослідження особливостей демографічного розвитку Сербії переважно здійснюють сербські науковці. Сучасна демографічна ситуація в Сербії аналізується в працях таких сербських учених, як Д. Вручініч [6], І. Маринкович [9], С. Мішовіч [10], В. Нікітовіч [16], Г. Пенєв [11; 18; 19; 22], Й. Предойєвіч-Деспіч [21], М. Рацевіч [13; 22] та ін. Серед них особливо виділяються праці Горана Пенєва, присвячені сучасним демографічним і міграційним процесам у Сербії. Зокрема, Горан Пенєв вивчав особливості демографічної ситуації в Сербії з 1991 до 2002 рр. на основі порівняння результатів переписів населення [18]. Результати переписів населення 2002 і 2011 рр. аналізувалися також у демографічних оглядах і працях Г. Пенєва та І. Маринковича [11]. Демографічний розвиток столиці Сербії Белграда на початку XXI ст. Г. Пенєв розглянув разом із М. Рацевіч [22]. Мар'яна Рацевіч проаналізувала особливості демографічного розвитку Сербії за часів існування соціалістичної Югославії протягом 1950–1991 рр., а також проблеми старіння населення країни [13; 14]. Г. Пенєв разом із Й. Предойєвіч-Деспіч розглянули також просторові аспекти еміграційних процесів у Сербії на початку XXI ст. [19]. Йелена Предойєвіч-Деспіч дослідила сучасні міграційні процеси в Сербії й виявила три зони притягування сербських емігрантів [21]. Душан Вручініч в одній із своїх праць проаналізував демографічні втрати Сербії під час війн у XX ст. [6], а С. Мішовіч зробив детальний аналіз динаміки природного приросту населення Сербії після Другої світової війни й показав його наслідки для подальшого демографічного розвитку країни [10]. Демографічні перспективи Сербії розглянуто в працях В. Нікітовіча [17] та інших учених. Сучасні демографічні процеси розглядаються також у працях інших сербських учених, де аналізується динаміка чисельності населення, основні демографічні показники його відтворення, специфіка міграційних процесів, зайнятості населення, демографічні тенденції у міжпереписний період тощо. Проте у сучасній українській країнознавчій, демографічній і географічній літературі демографічна ситуація в Сербії поки що висвітлена слабо. Переважно публікуються розрізнені статистичні дані по країні в контексті демографічних процесів у країнах Європи, а також порівняно з деякими країнами Центрально-Східної Європи. Зовсім відсутні публікації, де б окремо й детально аналізувалася сучасна демографічна ситуація в Сербії. Недостатня розробленість цієї наукової проблеми в просторовому аспекті у вітчизняній країнознавчій літературі зумовила вибір теми дослідження та структуру викладу його результатів.

Мета цього дослідження – проаналізувати особливості протікання сучасних демографічних процесів у Сербії. Основні **завдання** публікації:

- розглянути особливості демографічного розвитку Сербії в післявоєнний період;
- виявити характерні риси відтворення населення Сербії на сучасному етапі її розвитку;
- з'ясувати роль демографічних і міграційних процесів у динаміці населення країни;
- виявити просторові відмінності у протіканні демографічних процесів у Сербії тощр.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сербію відносять до невеликих за чисельністю населення країн світу. На початок 2015 р. за цим показником вона займала 103 місце серед країн світу [3]. Динаміка чисельності населення країни характеризується такими ж тенденціями, як і в більшості країн Центрально-Східної Європи.

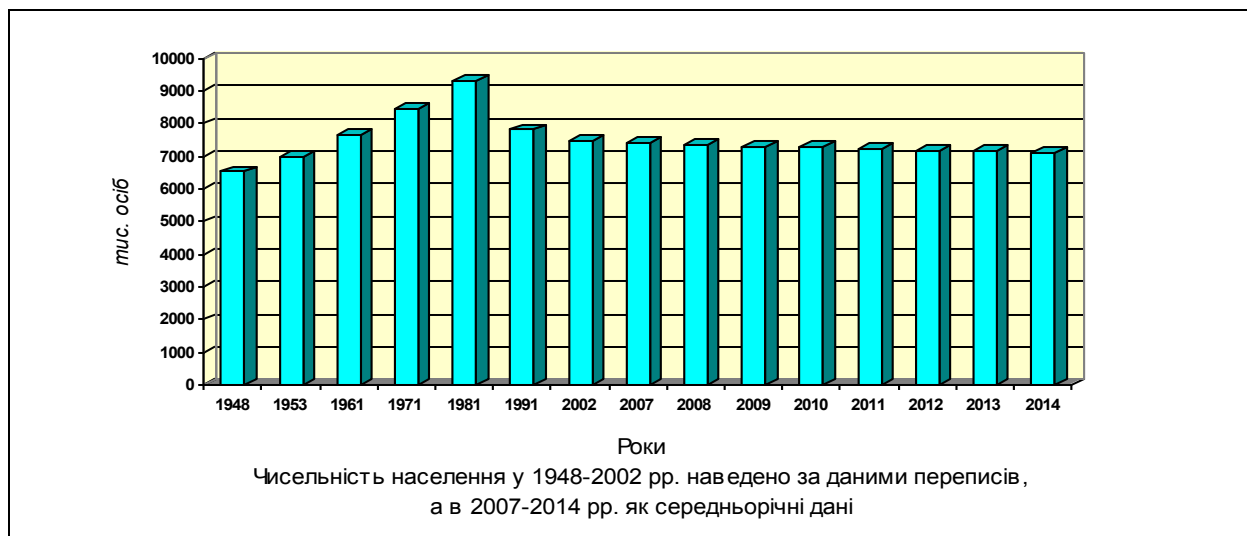
Демографічна ситуація в колишній Югославії після Другої світової війни характеризувалася різким зниженням смертності (з 13 ‰ у 1950 р. до 8–9 ‰ – у кінці 1970-х років, 7–8 ‰ – на початку 1980-х рр.). Це було зумовлене багатьма факторами – урбанізацією, зростанням добробуту та рівня охорони здоров'я населення, підвищенням рівня зайнятості жінок у суспільному виробництві тощо. Водночас знижувався рівень народжуваності населення, тому природний приріст населення зменшився з 17,2 ‰ у 1950 р. до 9,3 ‰ у 1977 р. Незважаючи на зниження темпів природного приросту, населення країни в 1970–1980 рр. зростало щорічно на 20 тис. осіб. На початку 1980-х рр. найвищий приріст населення відмічався в сербському автономному краї Косово і Метохія (28 осіб на 1 тисячу жителів), а найнижчий – у розвинутих Словенії, Хорватії та Центральній Сербії (4–6 осіб).

Після розпаду югославської федерації демографічні процеси в новоутворених суверенних республіках продовжували мати стійку тенденцію до зниження темпів природного приросту. Значний вплив на динаміку чисельності населення в 1990-ті рр. мали боснійська й косовська етнополітичні кризи, військові дії в Боснії і Герцеговині, натовська операція в Косово, які зумовили значний відтік населення з районів, де відбувалися воєнні дії, появу значної кількості біженців. У кінці 1990-х років та перед розпадом СРЮ населення зросло в Сербії, Чорногорії й Словенії, а в Хорватії, Македонії й, особливо, в Боснії і Герцеговині зменшилося внаслідок депопуляційних та міграційних процесів у зв'язку з бойовими діями в 1992–1995 рр. За деякими оцінками, у 1990-х рр. Сербію покинуло близько 300 тис. осіб й у 2000 р. чисельність населення Союдної Республіки Югославії становила 10,682 млн осіб (у т. ч. в Сербії (включаючи Косово) – 9,982 млн і Чорногорії – 0,680 млн осіб).

На початку ХХІ ст. демографічна ситуація в більшості постюгославських республіках загалом продовжувала погіршуватися через зниження рівня народжуваності й збільшення міграційного відтоку населення. Однак у постюгославських країнах демографічні процеси протікали неоднаково. Якщо в Словенії, Македонії, Чорногорії й Косово протягом 2000–2014 рр. загалом домінувала тенденція до росту чисельності населення, то в Сербії, Хорватії та Боснії і Герцеговині, навпаки, відбувалося його зменшення.

Найгірша демографічна ситуація серед постюгославських республік склалася в Сербії, де відбулося значне зменшення чисельності населення під впливом бурхливих історичних подій 1990-х рр. і через низький рівень народжуваності, від'ємний природний приріст та міграційний відтік населення за кордон. Протягом останніх 20 років динаміка загальної чисельності населення Сербії мала негативну

тенденцію до постійного його зменшення через те, що смертність значно переважала народжуваність. Якщо в країні в 1995 р. проживало 7,74 млн осіб (рис. 1), то на початок 2015 р. його чисельність зменшилася до 7,114 млн осіб.

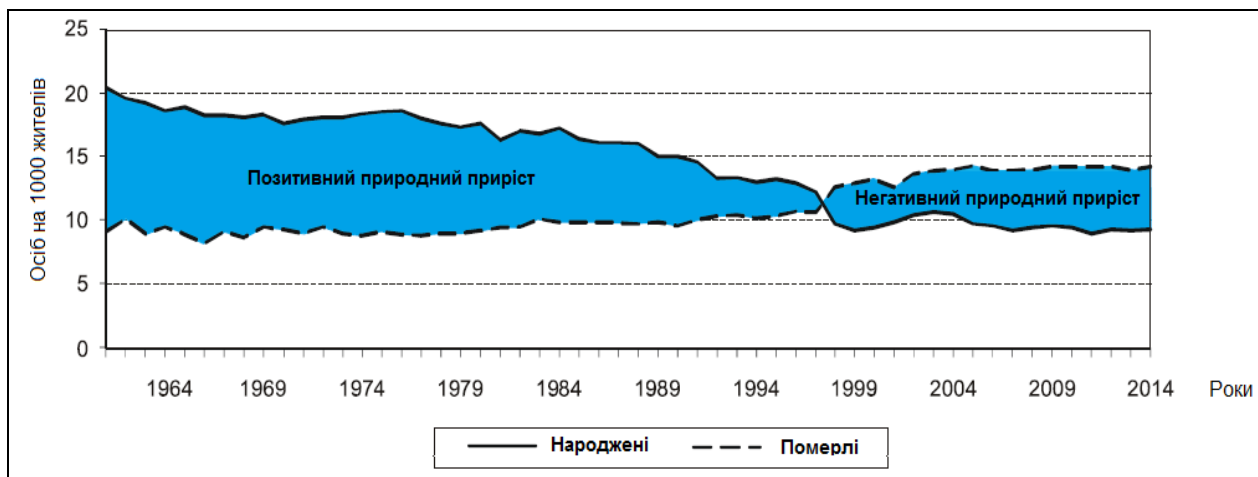
Рис. 1. Динаміка чисельності населення Сербії у 1948–2014 рр.

У період між двома останніми переписами (2002–2011 рр.) населення Сербії скоротилося на 4,1 % (-311 139 осіб) через негативний природний приріст і від'ємне міграційне сальдо [15]. За даними останнього перепису населення, проведеного в жовтні 2011 р., його чисельність становила 7 186 862 осіб. При цьому слід враховувати, що не було враховано населення Косово і Метохії й албанців Південної Сербії, які бойкотували перепис, й тому статистичні дані не відповідають реальній чисельності населення країни [9; 11]. В наступні роки чисельність населення продовжувала зменшуватися. Так, середньорічна найбільша кількість населення у 2014 р. була зосереджена в регіоні Шумадія і Західна Сербія (1988 тис. осіб проти 2013 тис. осіб за переписом 2011 р.), тоді як у Воєводині вона становила 1902 тис. осіб і Белградському регіоні 1675 тис. осіб, а найменше – в регіоні Південна та Східна Сербія (1567 тис. осіб). У шести округах країни проживає 50 % населення країни. Депопуляція населення є більшою на півдні країни, ніж на півночі. Регіон Південної Сербії (за класифікацією NUTS-1) в шість разів інтенсивніше втрачає населення, ніж Північна Сербія. Тільки в Белградському регіоні за міжпереписний період населення збільшилося (на близько 50 тис. осіб), тоді як в інших регіонах воно зменшилося.

У розрізі округів Сербії тільки три з них мали загальний позитивний приріст населення (Белградський, Раський, Південно-Бачський). Найбільше зменшення чисельності населення за міжпереписний період зафіксовано в Борському, Топлицькому, Заєчарському й Піротському округах (на 10–15 %) [9]. Найменша середньорічна кількість населення у 2014 р. зафіксована в Топлицькому окрузі (88,5 тис. осіб або 1,2 % населення Сербії) й Піротському окрузі (89,2 тис. осіб, або 1,3 %). Водночас, в Белградському окрузі було сконцентровано 23,5 % усього населення Сербії. На муніципальному рівні найбільший загальний приріст населення за міжпереписний період зафіксовано в муніципалітетах Нові-Сад (38 тис. осіб) і Старі Град (17 тис. осіб), тоді як у муніципалітетах Лесковац і Сомбор населення зменшилося, відповідно, на 14 і 11 тис. осіб. Основною причиною депопуляції населення є низький рівень народжуваності й надзвичайно високий рівень смертності населення.

Останнім часом Сербія має один із найгірших від'ємних темпів росту населення серед країн світу (-0,46 %), займаючи у відповідному рейтингу країн на середину 2015 р. 222 місце із 233 [20]. Слід зауважити, що останнім часом темпи зменшення чисельності населення дещо зменшилися через зменшення міграційного відтоку та стабілізації рівня народжуваності населення (рис. 1).

Сербія перебуває в демографічній кризі з початку 1990-х рр., особливо вона посилюється в період міжетнічного албано-сербського конфлікту та після відторгнення краю Косово від Сербії у 1999 р. Саме в 1999 р. коефіцієнт народжуваності населення в Сербії зменшився до 9,6 ‰, що в майже в три рази менше, ніж у 1950 р., коли було досягнуто найвищого рівня народжуваності за післявоєнний період (27,4 ‰). Із початку XXI ст. в Сербії відбулося деяке зменшення рівня народжуваності населення й збільшення рівня смертності, що зумовило негативний природний приріст із наростаючою тенденцією (рис. 2). Якщо у 2002 р. коефіцієнт народжуваності населення становив 10,4 ‰, то до 2011 р. він зменшився до 9,0 ‰, досягнувши **історичного «мінімуму»** за весь післявоєнний період. У наступні роки він дещо зріс – до 9,3 ‰ у 2014 р. [15, с. 35]. Поточні рівні народжуваності населення на 35 % нижчі, ніж це потрібно для простого відтворення населення, оскільки загальний коефіцієнт жіночої фертильності становить 1,44 дитини на одну жінку, що є одним із найнижчих показників у світі.

Рис. 2. Динаміка природного руху населення Сербії в 1961–2014 рр.

Рівень смертності населення в Сербії з початку 1960-х рр. мав загальну тенденцію до росту, досягнувши свого післявоєнного **історичного «максимуму»** в 2005 р. (14,3 ‰) (рис. 2). Надалі він дещо зменшився, проте до сьогодні залишається досить високим, порівняно з іншими європейськими країнами (понад 14 ‰ останнім часом). Так, за оцінками Книги фактів ЦРУ, Сербія у 2009 р. за показником коефіцієнта смертності населення випереджала серед європейських країн тільки Росію, Україну, Болгарію і Білорусь (13,86 ‰) [4]. У 2014 р цей показник становив 14,2 ‰ [15, с. 35].

Високий рівень смертності й низький рівень народжуваності населення значно вплинули на природний приріст населення Сербії. Починаючи з 1953 р., коли коефіцієнт природного приросту населення становив 15,3 ‰, у Сербії спостерігається постійна негативна тенденція до його зменшення. У 1992 р. цей показник уперше досяг від'ємного значення (-0,8 ‰) [15] й надалі він зменшувався досить високими темпами, досягнувши в 2011 р. свого **історичного негативного**

«мінімуму» (-5,2 ‰) після Другої світової війни. У наступні роки цей коефіцієнт дещо зменшився й у 2014 р. становив -4,9 ‰ [15, с. 35].

На темпи чисельності росту населення Сербії значний вплив здійснюють **міграційні процеси**. Особливо на початку 1990-х рр. міграції значно впливали на динаміку чисельності населення постюгославських республік, а найбільше Сербії, Боснії і Герцеговини та Хорватії. Під час розпаду Югославії військові дії зумовили появу значної хвилі біженців сербської національності з цих країн. Зокрема, у 1994 р. на території Союзної Республіки Югославії перебувало понад 180 тис. біженців і переміщених осіб із Хорватії [5]. У 1995 р. після війни в Боснії і Герцеговині до 250 тис. сербів стали біженцями. Притік біженців створив в Сербії напружену гуманітарну обстановку. Також під час косовського етнополітичного конфлікту значна частина неалбанського населення краю залишила край Косово і Метохію. Рятуючись від бомбардувань, із Косово виїхало також близько 790 тис. албанців. Більша частина з них перебралися в Албанію або Македонію, проте частина знайшла притулок у Сербії й Чорногорії. В 2000 р. кількість осіб, які залишили край Косово, становила понад 200 тисяч. У 2001 р. в СРЮ було проведено перепис біженців. Усього в Югославії тоді нараховувалося 452 тис. осіб, із яких 63 % були із Хорватії, інші – з Боснії і Герцеговини [8]. З моменту прибуття на територію Сербії багато біженців отримали громадянство, або через деякий час повернулись у Хорватію та Боснію і Герцеговину. У 2012 р. на території Сербії перебувало 97 тис. біженців і 236 тис. внутрішніх переселенців із території Косово [1]. Отже, Сербія залишається першою країною в Європі і входить у першу п'ятірку країн світу з найбільшими проблемами з питань біженців і мігрантів.

Окрім притоку біженців, у Сербії протягом 1990-х рр. чітко проявлявся процес значної еміграції населення. За деякими оцінками, Сербію в 1990-ті рр. покинуло близько 300 тис. осіб, приблизно 20 % з яких мали вищу освіту. Якщо у 1990 р. коефіцієнт чистої міграції населення становив +8,51 ‰ (**максимальне значення за останні 40 років**), то у 2000 р. він досяг **найбільшого від'ємного значення (-6,4 ‰)**. На початку ХХІ ст. еміграційні потоки дещо зменшилися й коефіцієнт чистої міграції почав зростати й у 2005 р. становив -4,91 ‰ [2]. У наступні роки обсяги еміграції ще зменшилися, проте через низький рівень народжуваності та еміграцію молоді Сербія входить у десятку країн світу з найбільшим середнім віком населення (понад 42 роки), а через негативні темпи росту населення займає передостанні місця в рейтингу країн світу за темпами росту населення. Водночас Сербія виділяється серед східноєвропейських країн значною кількістю іммігрантів (біженці, трудові мігранти, переміщені особи). За даними перепису населення 2011 р., на території Сербії загалом перебувало 688 тис. мігрантів із республік колишньої СФРЮ, а також 62,6 тис. мігрантів із інших країн світу [15, с. 45]. Серед цих мігрантів 277,9 тис. були трудовими іммігрантами, що становило 3,9 % від усього населення країни [7]. У 2015 р. Сербія зазнала значного напливу біженців із Сирії, Афганістану та інших країн Азії та Африки, ставши перевалочним пунктом на їх шляху до країн Європейського Союзу, що ще більше загострило демографічну ситуацію в країні й зумовило проблеми в двосторонніх відносинах із сусідніми країнами (особливо з Угорщиною) в питанні надання притулку цим біженцям.

У статеві-віковій структурі населення Сербії помітні вікові відмінності, зумовлені перебігом демографічних процесів у післявоєнний період, динамікою природного приросту населення й значним впливом міграційних процесів. У статеві-віковій піраміді населення країни характерним є звуження у молодих вікових групах населення, що пов'язано зі значним зниженням рівня народжуваності населення в останні 15 років у країні. Так, у населенні Сербії найчисленніший контингент чоловіків і жінок припадає на вікові групи населення від 45 до 60 років, що пов'язано з демографічним «вибухом» 1950–1960-х рр. у колишній Югославії. У молодших вікових групах спостерігається зменшення чисельності чоловіків і жінок

через зменшення рівня народжуваності населення в останні 20 років. У віці старше 65 років особливо помітний «провал» у статеві-віковій піраміді населення Сербії через низькі показники природного приросту населення в першому десятиріччі після Другої світової війни. Негативною тенденцією є зростання медіанного віку населення країни, що свідчить про процес старіння сербської нації. Середній вік населення в Південній і Східній Сербії в 2011 р. становив 43,3 років, тоді як у Воєводині й Белградському регіоні він був нижчим (41,8 років) [9]. У 2014 р. медіанний вік усього населення країни становив 42,6 років (у чоловіків – 41,2 років, у жінок – 43,9 років, тоді як у 2002 р. він становив 40,2 років). Водночас, індекс старіння населення (відношення чисельності населення у віці 60 років і більше до чисельності молодого населення у віці 0–19 років) збільшився із 99,1 % у 2002 р. до 133,2 % у 2014 р. [12; 15].

У статевій структурі населення Сербії, як і в більшості постюгославських країн, жіноче населення переважає над чоловічим (за винятком Косово та Македонії), що є наслідком Другої світової війни, післявоєнних демографічних процесів та військових дій під час міжетнічних конфліктів. У Сербії на 100 чоловіків припадає 102 жінки, а частка жінок, за даними перепису 2011 р., становила 51,3 %. Чоловіки складають більш чисельну когорту у вікових групах від 0 до 40–44 років, тоді як жінки домінують в старших вікових групах, починаючи з 45–49 років. Тільки в трьох округах Сербії (Піротський, Топлицький і Пчіньський) чоловіків нараховується більше, ніж жінок [9]. Отже, у статеві-віковій структурі населення Сербії помітні диспропорції у вікових групах та певна просторова диференціація розподілу жіночого й чоловічого населення, що залежить від його віку й домінуючих міграційних процесів.

У статеві-віковій структурі населення Сербії розподіл часток працездатного й непрацездатного населення має також свої особливості та відмінності. В останні десятиріччя загальною тенденцією є зменшення частки осіб віком до 15 років та збільшення частки осіб, старше 65 років, особливо серед жінок. Так, у 2012 р. частка молодого населення скоротилася до 15,1 % проти 16,1 % у 2001 р. У 2014 р. вона зменшилася до 14,4 % [12]. У міських поселеннях при загальному невисокому рівні урбанізації в країні (59,9 %) середній вік міського населення молодший на 2,4 роки від сільського населення. У містах індекс старіння населення у 2014 р. становив 121,5 проти 151,4 у сільській місцевості. Водночас, частка осіб пенсійного віку зросла (з 16,6 % у 2001 р. до 18,2 % у 2014 р.). Це зумовлює збільшення демографічного навантаження на осіб працездатного віку. У розрізі округів найменша частка осіб пенсійного віку зафіксована в Раському окрузі (14,3 %) при частці молодого населення в 19,1 %. У Піротському й Заєчарському округах у 2011 р. досить високою була частка осіб старше 65 років (24,2 і 22,5 %, відповідно), тоді як частка молодого населення була найнижчою у країні (11,5 і 12,0 %, відповідно). Найбільша частка працездатного населення характерна для Белграда (69,6 % у 2011 р.), а найнижча для регіону Південної та Східної Сербії (66,8 %) [9]. У 2014 р. в Заєчарському окрузі частка осіб старше 65 років була найвищою в Сербії (25,5 %) при найменшій частці молодого населення по країні (11,5 %). Найменша частка осіб пенсійного віку зафіксована в Пчіньському окрузі (14,3 % у 2014 р.) [12].

Середня очікувана тривалість життя населення в Сербії є досить високою з постійною тенденцією до збільшення вікового цензу. У 2000 р. тривалість життя в постюгославських республіках (окрім Косово) коливалася від 71,5 років (Боснія і Герцеговина) до 75,5 років (Чорногорія). У Косово вона становила в середньому для обох статей менше 65 років. У наступні роки тривалість життя населення республік постійно зростала, що пов'язано з підвищенням життєвого рівня населення й рівня соціально-економічного розвитку країн. До 2012 р. показники середньої очікуваної тривалості життя збільшилися. Середня очікувана тривалість життя жінок у Сербії у

2014 р. становила 77,7 років, а чоловіків – 72,6 років [15, с. 35], що на 6–8 років менше, ніж у середньому по ЄС. Сербія має також менші показники тривалості життя населення, ніж інші постюгославські республіки (менше тільки Косово й Македонія), що зумовлено складною демографічною ситуацією в країні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, сучасні демографічні процеси в Сербії мають негативну тенденцію, оскільки демографічна ситуація в країні носить різноплановий характер зі значною просторовою диференціацією показників демографічного розвитку та загальною тенденцією до старіння сербської нації та її депопуляції через зниження темпів росту загальної чисельності населення та рівня його народжуваності й природного приросту. Демографічні втрати населення й старіння сербської нації змушують владні структури країни приділяти значну увагу демографічній політиці, спрямованій на взаємодію різних міністерств і відомств. Уряд країни намагається зосередити увагу на підвищенні рівня народжуваності населення, зниженні дитячої смертності, боротьбі з неграмотністю, а також прийняти заходи щодо зменшення еміграційного відтоку населення, вирішення проблем біженців і мігрантів. Перспективи подальших досліджень пов'язані з детальнішим аналізом демографічної ситуації в регіонах й округах Сербії, виявленням причин наявності регіональних диспропорцій у процесах відтворення населення країни.

Джерела та література

1. Никифоров К. В. Сербия на Балканах. XX век / К. В. Никифоров. – М. : Индрик, 2012. – 176 с.
2. Сербия – Население – Коэффициент чистой миграции [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://knoema.ru/atlas>
3. Список стран по населению [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
4. Список стран по уровню смертности населения [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
5. Югославия в XX веке: очерки политической истории / ред. кол. : докт. истор. наук К. В. Никифоров (отв. ред.), канд. истор. наук А. И. Филимонова, докт. истор. наук А. Л. Шемякин. – М. : Индрик, 2011. – 888 с.
6. Врућинић Душан. Демографски губици Србије проузроковани ратовима у XX веку / Душан Врућинић. – Београд : Музеј жртва геноцида, 2007. – 204 с.
7. Две деценије избеглиштва у Србији [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/public/PublicationView.aspx?pKey=41&pLevel=1&pubType=2&pubKey=3009>
8. Избеглице у Србији [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.srbija.gov.rs/pages/article.php?id=45>
9. Маринковић И. Попис становништва 2011. Основне структуре популације Србије / И. Маринковић // Демографски преглед. – Београд, 2013. – Год. XIII. – Број 47. – 4 с.
10. Мишовић С. Узроци опадања природног прираштаја становништва Србије после другог светског рата и његове последице / Слободан Мишовић // Војно дело. – 2009. – № 3. – С. 132–161.
11. Пенев Г. Први резултати пописа становништва 2011. и њихова упоредивост с подацима претходна два пописа / Г. Пенев, И. Маринковић // Демографија. – 2012. – Књ. IX. – С. 45–67.
12. Процене становништва у Републици Србији у 2014. Години [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/80/65/Saop_187_SN70_srb.pdf
13. Рашевић М. Развитаk становништва Србије 1950–1991 / М. Рашевић. – Београд : Центар за демографска истраживања Института друштвених наука, 1995.
14. Рашевић Мирјана. Феномен старења становништва Србије / Мирјана Рашевић // Демографија. – 2006. – Књ. III. – С. 43–58.

15. Статистички годишњак Републике Србије, 2015. – Београд : Републички завод за статистику, 2015. – 438 с.
16. Demographics of Serbia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Serbia#1950.E2.80.932014
17. Nikitovic Vladimir. Demografska buducnost Srbije: imigracija kao izvesnost? / Vladimir Nikitovic // Službeni glasnik. – Београд : Institut društvenih nauka, 2010. – 202 с.
18. Penev G. Demografske promene u Srbiji, 1991–2002 // Pregled SCG. – Београд, 2004. – God. XLVIII. – № 1. – С. 3–20.
19. Penev Goran. Prostorni aspekti emigracije iz Srbije. Tri «vruće» emigracione zone / Goran Penev, Jelena Predojević-Despić // Stanovništvo. – 2012. – № 2. – С. 35–64.
20. Population growth rate // CIA – The World Factbook [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2002rank.html?countryName=Serbia&countryCode=rs#ri>
21. Predojević-Despić J. Migrantske mreže: nezaobilazna perspektiva u proučavanju savremenih međunarodnih migracija / J. Predojević-Despić // Sociološki pregled. – 2009. – № 43 (2). – С. 209–229.
22. Rašević Mirjana. Demografska slika Beograda na početku 21. veka / Mirjana Rašević, Goran Penev // Stanovništvo. – 2006. – № 1. – С. 81–96.

УДК 911.3:314.18(497.16)

М. В. Гловацька – студентка 4 курсу
факультету міжнародних відносин
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Сучасна демографічна ситуація в Чорногорії

*Роботу виконано на кафедрі країнознавства
і міжнародних відносин СНУ ім. Лесі Українки
Науковий керівник: В. Й. Лажнік – кандидат
географічних наук, доцент, професор
кафедри країнознавства і міжнародних
відносин СНУ ім. Лесі Українки*

Розглянуто особливості протікання сучасних демографічних процесів у Чорногорії. Проаналізовано динаміку чисельності населення, показники народжуваності, смертності й природного приросту населення у післявоєнний період та на початку ХХІ ст. Охарактеризовано сучасну статеву, вікову та сімейну структури населення Чорногорії.

Ключові слова: Чорногорія, відтворення населення, народжуваність населення, смертність населення, статеву структура, вікова структура, сімейна структура, міграція населення.

Hlovatska M. V. The Current Demographic Situation in Montenegro. Features of current demographic processes in Montenegro where overviewed. The dynamics of population, fertility, mortality and natural population growth in the postwar period and at the beginning of the XXI century were analyzed. Modern gender, age and family structure of the population of Montenegro were characterized.

Key words: Montenegro, population reproduction, fertility, mortality, population growth, population by sex, age structure, structure of family, migration of population.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі розвитку суспільства дослідження демографічних процесів окремої країни є одним із